

УДК: 008:316.732

Березінська О. В.

КОНЦЕПЦІЯ МАРГІНАЛЬНОЇ ОСОБИСТОСТІ У ПРОЦЕСІ АКУЛЬТУРАЦІЇ

У статті простежено обставини виникнення і розвитку маргінальної культури. Виявлено, на підставі чого з'являються проблеми маргінальної особистості. Розглянуто спосіб розуміння, розмежування і трактування явища маргінальної особистості в процесі крос-культурних контактів і асиміляції. На основі проведеного дослідження проаналізовано співвідношення понять «маргінальна особистість» і «стратегії акультурації» у реаліях сучасної міжкультурної взаємодії в Одеському регіоні; чинники, що впливають на вибір стратегії акультурації.

Ключові слова: міжкультурна взаємодія, маргінальна особистість, стратегії акультурації, культурна маргінальність, внутрішньоетнічна специфіка.

Звернення до цієї теми зумовлено істотними планетарними трансформаціями життєвого устрою, що посилюються змінами світу, а також соціальним і культурним дискомфортом, який відчувають усі країни і спільноти безвідносно до рівня розвитку, географічного положення, політико-правового влаштування. Дедалі тривожнішим стає тон дискусій (міжнародних і національних, політичних і наукових), під час яких обговорюють проблеми, які раніше здавалися уможливленими або фантастичними. У цій статті ми спробуємо долучитися до обговорення проблем маргінальної особистості, стратегій акультурації і перспектив культури в XXI ст. На основі аналізу подій і фактів із різних сфер людської діяльності визначимо тенденції соціокультурних трансформацій, появу нових, адекватних змінам соціокультурних парадигм. Розглянемо концепцію «маргінальної особистості» у процесі міжкультурної взаємодії представників різних національних культур.

Метою статті є аналіз культурної маргінальності, співвіднесення цієї дефініції із процесами крос-культурних контактів і асиміляції. В основі цього дослідження лежать взаємини систем цінностей двох культур, у яких бере участь індивід, результатом яких стає двозначність, невизначеність статусу і ролі у процесі міжкультурної взаємодії.

Проблеми маргінальної культури існують у суспільстві досить давно. Відомо, що вперше з ними зіткнулися на початку XX ст. переселенці зі старого світу на Американському континенті. Саме тоді і виникло в американській соціології поняття «маргінальність». Ще наприкінці XIX ст. тут утворилося поліетнічне суспільство, коли американські колонізатори привезли на Гаваї японських, китайських і філіппінських робітників, найнятих за контрактом у країнах Азії. Частина іммігрантів асимілювалася з місцевим населенням, і внаслідок цього сформувалася велика група «етнічних гібридів», маргіналів за національним походженням. «Маргінал», «маргінальна людина»,

«маргінальний елемент» (від *лат.* *marginis* – край) – людина, що перебуває на межі різних соціальних груп, систем, культур і відчуває вплив їхніх протилежних одна одній норм, цінностей тощо.¹

Розвиток і взаємопроникнення, з одного боку, національних культур, традицій, релігій, які були принесені на Гаваї з Америки, Європи і Азії, а з іншого, самотубної полінезійської культури призвело до формування змішаної, маргінальної, космополітичної культури. Класичне визначення маргінала походить від поняття чужинця, яке ввів у соціологічну теорію на початку ХХ ст. німецький соціолог Георг Зіммель. Він міркував про «чужинця» як про людину, в якій поєднано близькість і віддаленість щодо групи. Це той, хто фізично перебуває в групі, але спочатку не є її членом. Чужинець, іншими словами, має відносну, перш за все просторову свободу від групи і завжди може її покинути. За Зіммеlem, найпоширенішим прикладом чужинця були євреї, включені в різні європейські культури.

Вперше систематичне спеціальне дослідження проблеми маргінальності розпочав американський соціолог Роберт Парк. Він вжив це поняття в есе «Людська міграція і маргінальна людина» (1928 р.), присвяченому вивченню процесів у середовищі іммігрантів.² У Р. Парка маргінальність означала положення індивідів, які перебувають на межі двох різних, конфліктних культур, і слугувала для вивчення наслідків неадаптованості як мігрантів, мулатів, так і інших «культурних гібридів». Створена Парком «класична» соціально-етнічна теорія характеризує суспільство як організм і глибоко біологічний феномен.³ Парк вважав, що соціальні, культурні зміни в суспільстві ґрунтуються на глибинних, біотичних змінах людини, що пов'язані спочатку з фізичною, а потім із соціальною мобільністю. З'явилися нові поняття: «маргінальна культура», «маргіналізація населення», «маргіналізація особистості».

Роботи Р. Парка найбільш повно відображають специфіку культурологічного бачення проблеми маргінальності. З одного боку, він розглядає маргінальну людину як побічний продукт процесу акультурації, коли люди різних культур і різних рас сходяться, щоб продовжувати спільне життя. З іншого боку, він пов'язує концепцію «маргінальної особистості» з соціальним процесом акультурації, досліджуючи цю взаємодію з погляду суспільства, частиною якого є особистість.

Привертають увагу в аспекті проблематики нашого дослідження роботи американського соціолога Еверетта Стоунквіста. Він розвинув ідею Р. Парка і розробив свою концепцію «маргінальності». У монографічному дослідженні «Маргінальна людина» (1937) Е. Стоунквіст запропонував розглянути проблему маргінальної людини крізь призму культурного конфлікту. Як приклади він навів расові гібриди (англо-індійці, мулати, кольорові Ямайки, метиси Бразилії та ін.) і культурні гібриди (іммігранти, європеїзовані африканці, денационалізовані європейці). Розглядаючи проблеми маргінальної особистості, Стоунквіст представляв її як особистість «між двох вогнів» у контактах культур, де дві культури переплітаються, і культура, яка освоює простір, комбінує, об'єднує особливості обох культур.⁴ Учений підкреслював, що проблеми маргінальних особистостей виникають лише після усвідомлення членами підпорядкованої групи свого нерівноправного положення.

Перелічені дослідження зробили великий внесок у розробку моделі маргінальної особистості й нині є актуальними. Канадський учений Дж. Беррі в межах кроскультурної психології визначив чотири стратегії акультурації: асиміляція, сегрегація, маргіналізація і інтеграція.⁵ Маргіналізація означає слабку зацікавленість (або ж її взагалі немає) у збереженні культурної ідентичності та взаємодії з іншими культурами. На підставі цього виникає дискримінація. Відповідно до теорії Дж. Беррі, акультурацію зумовлюють два чинники, які впливають на вибір чотирьох основних стратегій: збереження культури (визначається необхідністю підтримки культурної ідентичності) і участь у контактах (меншини долучаються до іншонаціональної культури або залишаються серед «своїх»). Перед вибором однієї з чотирьох стратегій стають сьогодні країни ЄС, в яких міграційні процеси посилюються щодня.

Щодо питання маргінальності і маргінальної культури в наш час є декілька точок зору, які можна звести до двох – американської та європейської. Різницю між двома поглядами зумовлено різницею в характері міграційних процесів. Якщо в США і Канаді превалює переселенська імміграція, то у Європі – переважно трудова. Мігранти-переселенці усвідомлено прагнуть увійти в нову соціокультурну середу, вивчити мову, засвоїти норми і зразки референтного способу життя, систему цінностей своєї нової батьківщини, її культуру. Як правило, переселенську

¹ Георг Зіммель, *Конфликт современной культуры*, перевод Е. М. Арсеньева, примечания Л. Г. Ионина, ХХ век: Антология (Москва: Юрист, 1995), 378–98.

² Энтони Гидденс, *Ускользающий мир. Как глобализация меняет нашу жизнь* (Москва: Весь мир, 2004), 9.

³ Роберт Парк, *Человеческая миграция и маргинальный человек* (Чикаго, 1928), 881–93.

⁴ Эверетт Стоунквист, «Маргинальный человек: исследование личности и культурного конфликта», *Личность. Культура. Общество: Междисциплинарный научно-практический журнал социальных и гуманитарных наук* 1 (2006): 9–36.

⁵ Джон В. Берри и др., *Кросс-культурная психология. Исследования и применение* (Харьков: Гуманитарный центр, 2007), 120.

міграцію здійснюють один раз, і з нею пов'язують певні надії на реалізацію довгострокових життєвих планів. Якщо міграція має трудовий характер, істотно змінюється якісний склад осіб, що в'їжджають, їхнє ставлення до міграції та ставлення до них країни, що приймає. Не можна не помітити, що індивіди і групи, які займають нижні щаблі соціальної ієрархії, найменшою мірою здатні до вертикальної мобільності навіть у власному соціокультурному середовищі. Ускладнений для них і процес акультурації. Нині, для полегшення акультурації трудових мігрантів, в Україні введено нові правила для в'їзду в країну, які встановлюють мінімальні знання української мови, історії та культури нашої країни.

Однак нові завдання висувають і нові підходи до їх вирішення. Розмиваються і знищуються етнічні кордони, відбувається «деформація культур», наслідком якої виявляється «маргінальна людина», що належить одночасно до двох культур і не належить цілком ані тій, ані іншій. При цьому в суспільстві виникають суттєві регіональні відмінності зі своєю внутрішньоетнічною специфікою. Особливо гостро ці процеси відбуваються у регіонах, де проживає досить велика кількість етносів і етнічних груп.

Кожна людина як особистість живе емоціями, почуттями, думками, образами, асоціаціями, логічним аналізом і прийняттям відповідних рішень і зрештою здійсненням практичних вчинків, одні з яких є проявом агресії, інші – ні. Що ж до прагнення ізолюватися від тих, хто перебиває «основне суспільство», то маргінальні групи здатні дрейфувати до двох полюсів.

1. Девіація. Це явище пов'язане з накопиченням «негативної енергії», яка або виявляється деструктивною для членів підсуспільства, або виливається у «велике суспільство» у вигляді насильства, некерованих дій.¹ Прикладами девіації є, в першому випадку, так звані деструктивні релігійні культи, у другому – різні організації нацистського спрямування.

2. Інтеграція. Раніше маргінальна група поступово завойовує сильні соціальні позиції, її погляди, її визначення реальності поступово стають загальноприйнятими. Маргінали цього типу є першопрохідцями, реформаторами, провідниками нових соціальних норм, напрямів у мистецтві; нові віяння моди також завжди проходять етап маргінальності, перш ніж стати надбанням більшості. Тут важливий механізм формування громадської думки, і агентами його зміни, на думку Е. Ноель-Нойман, є ті, хто не боїться ізоляції, здатні на тлі «спіралі мовчання» висловити

думку, протилежну загальноприйнятій.² Це люди особливого типу, для яких обурення громадськості краще, ніж брак уваги.³

Не беручи як об'єкт для дослідження військові конфлікти і боротьбу за територіальну незалежність, можна навести досить багато прикладів маргіналізації окремих верств населення в результаті міграції одних народів і неприйняття їх з боку місцевого населення. Зокрема, на Кубані з давніх часів проживає чимала кількість етносів, чия історична батьківщина розташована далеко за її межами. Місцеве ж населення в особі козацтва з моменту свого заснування упереджено ставилося до приїжджих людей. У результаті нівелювання національних традицій призводило або до культурної взаємодії, або до відторгнення чужої культури. Така ситуація склалася в Кримському районі Краснодарського краю в 2006 р. з турками-месхетинцями, які отримали офіційний статус іммігрантів і не зуміли пройти акультурацію в кубанській станиці. Місцеве населення звернулося до адміністрації краю з проханням депортувати з регіону приїжджих переселенців. Національний конфлікт дійшов до такої межі, коли врегулювати відносини на місцях вже було неможливо. Було прийнято рішення про переселення турків до одного з американських штатів, де їм надали роботу і місце проживання. Таким нетрадиційним чином вдалося уникнути національного конфлікту. Ще один приклад – переселення адигейської діаспори з Америки до Республіки Адигея в 2008 р. Тут, навпаки, адигейська діаспора, що жила в імміграції, попросила про повернення на свою історичну батьківщину. Адигейська адміністрація надала шістдесяті сім'ям місце проживання і допомогу в процесі адаптації до нових умов життя. Цей приклад підтверджує теорію американського класика соціології Альфреда Шюца, який перемістив акцент в аналізі маргінальності на тимчасові параметри. Він доповнив поняття «чужак» різновидом «повернувся додому» (це «свій», який довгий час був відсутній в групі і після повернення виявив «іншу» групу). Такий маргінал теж перебуває між двох груп – тоді й тепер.⁴

Власні спостереження і спеціальні дослідження в цій галузі англійського вченого Е. Гідденса показали, що зворотний бік свободи маргінала і весь драматизм його ситуації проявляється

² Елизабет Ноэль-Нойман, *Общественное мнение. Открытие спирали молчания*, пер. с нем., общ. ред. и предисл. Н. С. Мансурова (Москва: Весь Мир, 1996), 181.

³ Дэвид Мацумото, *Психология и культура* (Санкт-Петербург: Питер, 1-е издание, 2003), 118.

⁴ Альфред Шюц, «Некоторые структуры жизненного мира». *Личность. Культура. Общество: Междисциплинарный научно-практический журнал социальных и гуманитарных наук* 2(36) (2007): 55–68.

¹ Иван Грек и Николай Червенков, *Българите от Украйна и Молдова. Минало и настояще* (София, 1993), 296.

в «existential isolation»: це не стільки ізоляція або відчуження індивідів один від одного, скільки ізоляція індивідів від моральних ресурсів, що надаються конкретною групою і є критеріями вибору.¹ У разі рефлексуючого маргінала (улюблений у літературі тип «вигнанця» – exile) це, скоріше, самоізоляція, небажання пристосовуватися і асимілюватися, прагнення залишатися поза затишним світом, населеним своїми.² Тут доречно звернути увагу на подвійність маргінала. Вона полягає одночасно і у звільненні від прихильності його ідентичності до колективу, і в збереженні залежності від його визначеності, від чіткості опозицій: якщо буде втрачено форму і конкретність, то втрачиться сенс визначення ідентичності маргінала через констеляцію їхніх форм, унікальне поєднання цих опозицій і визначень нівелюється. Маргінали, втративши будь-які розпізнавальні знаки у вигляді кордонів, між якими вони себе поміщають, перетворюються просто на натовп, «маси».

Згідно зі статистикою, упродовж 1944–1949 і 1951 р. з Польщі та Західної України в області Центральної і Південно-Східної України було переселено близько 300 тис. осіб, велику частину до Одеської, Херсонської і Миколаївської областей. У 1950–1970-х рр. внутрішня трудова міграція з областей Центральної та Західної України на індустріальний Південний Схід становила понад півтора мільйона осіб. Велика частка цих мігрантів осідала у великих містах, промислових центрах Південного Сходу. Ми звертаємо увагу на постійний процес збільшення кількості етнічних українців на Південному Сході останніми роками.

В Україні з квітня 2014 р. (від початку бойових дій на Донбасі) з Донецької та Луганської областей виїхали, за даними ООН, понад 2 млн осіб, з яких 1,75 млн переселилися до інших регіонів України, а більше ніж 300 тис. емігрували до країн Європи. З анексованого Криму на материкову Україну переселилися майже 25 тис. осіб. Багато людей зірвалися з рідних місць і переїхали не лише із сіл до міст, з європейської частини країни у неосвоєні регіони, а й із регіонів компактного проживання їхньої національності до інших республік. Аналізуючи вищевикладені аспекти, ми зазначаємо, до територіально-культурної маргінальності додалася етнічна, призводячи до етнічної ерозії багатьох націй.

У результаті в Одеському регіоні сформувався новий «український» мегаполіс із різних

етноджерел. Південний регіон сьогодні вважають одним із полікультурних і етнічно багатонаселених місць не тільки в Україні, а й у Європі. Культурна маргінальність виявляється у різноманітних формах молодіжної субкультури, фіксує момент переходу від особистості, яка існує поки в чужій для неї культурі, до особистості, яка сформувала власну систему цінностей. Глобалізація в різних сферах життя веде до стрімкого розширення крос-культурних контактів, і культурні розбіжності можуть призвести до непорозуміння і зайвої ворожості під час таких контактів. Представникам різних народів часто доводиться працювати разом з метою подолання таких кризових ситуацій, як регіональні конфлікти або загроза навколишньому середовищу, а також з метою укладення торгових угод. Імміграція веде до того, що раніше однорідне суспільство стає все більш різноманітним, і на зміну уявленню про тигель, у якому відбувається переплавлення і перенародження, поступово приходять уявлення про співіснування різних культур (мультикультуралізм).³ У світі, де розширюються міжкультурні контакти, навіть невеликі відмінності в розумінні справедливості можуть мати дуже серйозні наслідки.

У цьому контексті заслуговують на особливу увагу і вивчення цигани, роми, як вони себе називають. Вони живуть поруч із нами з перших днів існування міста Одеса, але ми про них практично нічого не знаємо.

На землях нинішньої Одещини роми з'явилися ще в XVIII ст. А в 1836 р. царський уряд видав положення про поселення «корінних циган» у Бессарабії, де вони кочували. Цигани побудували два села в Одеській області – Каїр (нині – Крива Балка) і Фараонівка. Аналізуючи перепис населення 1858 р., знаходимо цікаві цифри: 11,5 тис. бессарабських циган були кріпаками, 92 людини займалися різними ремеслами, а 2,3 тис. служили в Дунайському козацькому війську. Жили роми і в самій Одесі. До революції одна з вулиць на Молдаванці мала назву Циганська (нині – вулиця Лазарева).

В Одеській області діє кілька ромських громадських організацій. Найвідоміші з них – Одеський обласний ромський конгрес «Бахтало дром», суспільство ромської культури «Романи збора» і «Правозахисний ромський центр». Циганських дітей, на жаль, не завжди охоче беруть у школи. А кілька років тому в Ізмаїлі (Одеська область) розгорівся скандал: в одній зі шкіл учнів-ромів визначили у спецклас для дітей з особливими потребами. Найчастіше самі батьки

¹ Юрген Хабермас, *В пошуках національної ідентичності: Філософські і політичні статті* (Донець: Донбас, 1999), 57.

² Леонід Іонин, *Культурний шок: конфлікт етнічних стереотипів. Психологія національної нетерпимості*, сост. Ю. В. Чернявская (Минск, 1988), 114.

³ Евгений Головаха и Наталия Панина, *Социальное безумие. История, теория и современная практика* (Киев: Абрикос, 1994), 13.

не надто хочуть віддавати своїх дітей до школи, вважаючи, що всього необхідного можуть навчити їх самі. Лідери громади докладають зусиль для того, щоб молоде покоління циган закінчило хоча б дев'ять класів. Наприклад, у селі Петроверовка Ширяєвського району Одеської області організовано спеціальний освітній центр, в якому батьки дошкільнят навчаються разом з дітьми.

За результатами нашого дослідження можемо зробити висновок, що ромська громада нерідко стикається з відвертою дискримінацією. Часто циган не беруть на роботу, а в селі Березівка Балтського району Одеської області близько ста осіб упродовж декількох років не можуть отримати паспорти. Правозахисники зазначають, що нерідко ромів відмовляються обслуговувати в лікарнях, а пацієнтки циганського походження не хочуть годувати, якщо у них немає свого посуду. У серпні 2016 р. в селі Лощинівка, що розташоване в південній частині України між Молдовою і Румунією, стався справжній погром. У селі живуть росіяни, українці, білоруси, молдавани, гагаузи, болгары. Цигани оселилися в останні три роки. Жителі Лощинівки вирішили вигнати циган, не чекаючи суду. Селяни влаштували погроми в будинках ромів. Місцева влада пішла на переговори з циганською громадою про її виїзд із Лощинівки.

Один із відомих ромських правозахисників – Володимир Кондур, який допомагає вирішувати юридичні питання і знаходить кошти на судові тяжби. За статистикою, подібні погроми в різний час пройшли в Києві, Львові, в Харківській області (село Вільшани Дергачівського району).

Відповідно до інформаційних даних, в Одеській області проживають представники семи народностей: українські цигани (серви), вихідці з Молдавії (котляри і урсарі), кишинівці (кишинівпуря), цигани Австро-Угорщини (ловарі), німецькі цигани (сінті) і кримські цигани (урмачель). У селі Нерубайське – найбільший організований табір на півдні України, що налічує 1200 осіб.

У досліджуваній проблематиці ми вказуємо на негативний вплив саме неорганізованої міграції, яка значно змінює суспільну культуру. Природа таких змін соціокультурного простору, на думку Р. Парка, пов'язана з руйнуванням звичних моделей дій і думок самих мігрантів, коли вони, опинившись в нових умовах, відчувають «звільнення» від обмежень і стримувальних чинників, яким раніше були підпорядковані. Як результат – агресивне обстоювання своїх прав, модифікація характеру. З'являється нове визначення «культурний гібрид» (маргінальна особистість), у свідомості якого відбувається змішування культур.¹

Р. Степаненко у статті «Поняття, основні види і напрями правової політики у галузі правового регулювання процесів маргіналізації» надала інтегральне пояснення обумовленості збереження самобутності, цілісності і без агресії до інших народів в культурі циган упродовж усього періоду їх існування, під час будь-яких загроз їхній етнічній самобутності, незважаючи на зовсім інше, часом вороже, культурне оточення.² Цигани зберігають багатство культури, приголомшливу неповторність, незрівнянний аромат традицій завдяки тому, що «застрягли» в одній життєвій соціальній позиції, яка не має прихильності до будь-якої конкретної групи соціуму. З'являючись на рубежах несхожих форм соціокультурного досвіду, маргінальна ситуація може бути джерелом деморалізації, індивідуальних і групових форм протесту, неврозів, невдоволень суспільства. Але вона ж буває джерелом нового, креативного осмислення і сприйняття Всесвіту і суспільства, нетривіальних, складних, нестандартних форм інтелектуальної, релігійної і художньої творчості. Тому маргінали не завжди погіршують реальність, часом їхня присутність у соціумі необхідна для нормального і продуктивного структурування нашого життя.

Теоретичний аналіз літератури показує, що проблему «маргінальної особистості» у процесі акультурації розглядали достатньо широко. Віддаючи належне тому, що зробили попередники в галузі дослідження маргінальної культури, її коріння, трансформації і проявів у сучасному суспільстві, ми, тим не менш, вважаємо, що вони не вичерпують багатьох проблем, значення яких посилюється останнім часом.

Один з основних висновків такий: концепція маргінальності вже не існує як унітарна, і в ній виділилися три напрями, три типи: культурна, структурна і маргінальність соціальної ролі. Ми сконцентрували увагу на матеріалі культурної маргінальності, аналіз якої дав змогу зробити висновок, що у своєму визначенні культурна маргінальність належить до процесів крос-культурних контактів і асиміляції. В основі цього типу лежать взаємини систем цінностей двох культур, в яких бере участь індивід, результатом яких стає двозначність, невизначеність статусу і ролі.

Водночас низка конкретних питань, пов'язаних із поняттями культурного шоку в процесі акультурації, використання в цьому контексті понять стресу, фрустрації, депревації залишається мало розробленою. Однак їхня актуальність не зменшується, особливо в період глобальних міграцій.

² Равія Степаненко, «Понятие, основные виды и направления правовой политики в сфере правового регулирования процессов маргинализации», *Право и политика* 4(2014): 17.

¹ Homi K. Bhabha, *The Location of Culture* (London, 1994), 16.

У цьому контексті президент Франції Еммануель Макрон, виступаючи 25 січня 2018 р. в Давосі на Всесвітньому економічному форумі, запропонував розробити 10-річну стратегію, спрямовану на зміцнення позицій Європи в міжнародному співтоваристві. За його словами, сильна Європа потрібна, щоб уникнути фрагментації світу. При цьому Макрон вважає, що глобалізацію має бути організовано більш справедливим чином. На думку президента Франції, такий шлях має показати простим людям, що майбутнє за глобалізацією, а не за ідеями націоналістів і екстремістів.

Культура може об'єднати або розділити наше суспільство. У деяких регіонах це стає політичною зброєю, оскільки лідери прагнуть просувати свою

владу, підкреслюючи глибокі розбіжності в суспільстві за рахунок культурних аспектів. На згаданому економічному форумі в Давосі шведський міністр культури і демократії Аліса Бах Кункке зазначила, що культура має бути вільною, тоді вона буде ефективною. Професор Каліфорнійського університету Арлі Рассел Хосхїлд впевнена, що культура може допомогти створити «емпатійне місто». Віолончеліст, автор музики до багатьох фільмів Йо-Йо Ма зауважив: «Якщо політика полягає в управлінні, то економіка – у створенні цінностей, і культура полягає у створенні цінностей. Коли ці троє зійдуться, тоді ми зможемо служити людям».¹

¹ Всемирный экономический форум в Давосе (2018) РИА Новости, 18. <https://ria.ru/spravka/20180123/1512845343.html>.

Бібліографія

- Берри, Джон В., Пуртинга Айп Х., Сигалл Маршалл Х. и Дасен П. Р. *Кросс-культурная психология. Исследования и применение*. Харьков: Гуманитарный центр, 2007.
- Bhabha, Homi K. *The Location of Culture*. London, 1994.
- Всемирный экономический форум в Давосе. РИА Новости, 23.01.2018 г. <https://ria.ru/spravka/20180123/1512845343.html>.
- Гидденс, Энтони. *Ускользающий мир. Как глобализация меняет нашу жизнь*. Москва: Весь мир, 2004.
- Грек, Иван и Николай Червенков. *Българите от Украина и Молдова. Минало и настоящее*. София, 1993.
- Головаха, Евгений и Наталия Панина. *Социальное безумие. История, теория и современная практика*. Киев: Абрикос, 1994.
- Зиммель, Георг. *Конфликт современной культуры*. Москва: Юрист, 1995.
- Ионин, Леонид. *Культурный шок: конфликт этнических стереотипов. Психология национальной нетерпимости*. Минск, 1988.
- Мацумото, Дэвид. *Психология и культура*. Санкт-Петербург: Питер, 2003.
- Нозль-Нойман, Элизабет. *Общественное мнение. Открытие спланированного молчания*. Москва: Весь Мир, 1996.
- Парк, Роберт. *Человеческая миграция и маргинальный человек*. Чикаго, 1928.
- Стоунквист, Эверетт. *Маргинальный человек. Исследование личности и культурного конфликта*. Москва, 1989.
- Хабермас, Юрген. *В поисках национальной идентичности: Философские и политические статьи*. Донецк: Донбасс, 1999.
- Шютц, Альфред. «Некоторые структуры жизненного мира». *Личность. Культура. Общество*. 2(36)(2007): 52–68.
- Степаненко, Равия. «Понятие, основные виды и направления правовой политики в сфере правового регулирования процессов маргинализации». *Право и политика* 4(2014): 493–504.

O. Berezinska

THE CONCEPT OF A MARGINAL PERSONALITY IN THE PROCESS OF ACCULTURATION

The purpose of our article is an analysis of cultural marginalization, the correlation of this definition with the processes of cross-cultural contacts and assimilation. The basis of this study is the interrelation of value systems of two cultures in which a person is involved, the result of which is the ambiguity, the uncertainty of status and role in the process of intercultural interaction. Based on the analysis of events and facts from different areas of human activity, we determine the trends of socio-cultural transformations, the emergence of new, adequate changes in socio-cultural paradigms. We consider the concept of «marginal personality» in the process of intercultural interaction between representatives of different national cultures.

Research methodology. Many major historical, philosophical and culturological publications and studies on this subject (survey reports, scientific journals, monographs, and newspaper articles) have been reviewed. Statistical data are widely used in our research. The paper raises questions about the spheres of human life, the prerogatives of the individual and the group.

Results. Migration activity encourages the culture to understand national patterns and identity. The basis of cultural marginalism is the interrelation of value systems of two cultures in which a person is involved, the result of which is the uncertainty of its status and role.

Novelty. This paper attempts to show a range of relevant aspects of today. We tried to explain what areas of a person's life can be controlled by the state and what should remain the prerogative of the individual and the group. In terms of the research problem, we point out the negative impact of unorganized migration, which significantly changes the social culture.

The practical significance. Ukrainian researchers can find the information contained in this article useful in developing new strategies for acculturation. Marginal person takes the leading place among them.

Keywords: intercultural interaction, marginal personality, strategies of acculturation, cultural marginalization, acculturation strategy, ethnic specificity.